maakt van antieke teksten uit het Romeinse Rijk, zodat het boekje garant staat voor veel bloemleesplezier. Fans van Asterix zullen met herkenning de beschrijving lezen van de opbouw van een legerkamp. Bourgondiërs kunnen smullen van de decadentie bij Trimalchio's dinerpartij. Het spektakel dat Apuleius beschrijft in een provinciaal amfitheater is waarschijnlijk verdicht, zoals Calgacus' rede, maar toch geeft het een mooi beeld van dergelijke shows (waarvoor we ook andere getuigenissen hebben). Meer prozaïsche teksttypen zijn ook geselecteerd: grafschriften, wetteksten, graffitti; hierbij is gekozen voor bijzondere gevallen, dus niet voor de alledaagse norm. Ook dit komt het leesplezier ten goede.

Siward Tacoma

FELIPE FERNÁNDEZ-ARMESTO, *HOE DE WERELD WERD ONTDEKT. GESCHIEDENIS VAN DE ONTDEKKINGSTOCHTEN.*
(SPECTRUM: UTRECHT 2007) 464 BLZ., PRIJS € 39,95.

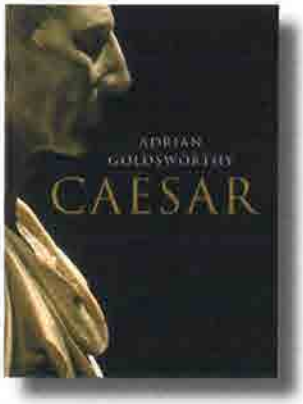
Een grote uitdaging voor ontdekkingsreizigers was het vinden van een bevaarbare route tussen de noordelijke Stille Oceaan en de noordelijke Atlantische Oceaan, de zogenaamde Noordwestpassage. In de negentiende eeuw werd deze zoektocht voor vele Engelsen een obsessie. 'In september 1846 kwamen de schepen van John Franklin in het ijs vast te zitten voor twee winters en twee zomers. Franklin en vierendertig man overleden aan mysterieuze ziekten. In april 1848 verlieten de overlevenden de schepen om naar het zuiden te lopen. Allen kwamen onderweg om als gevolg van honger, scheurbuik en mogelijk loodvergiftiging door de soldeer die was gebruikt voor het sluiten van conservenblikken.'
Wie het zoveelste verhaal over Marco Polo, Columbus of Livingstone verwacht, komt bedrogen uit. Dit boek biedt meer. Behalve de geschiedenis van de ontdekkingsreizen, beschrijft Fernández-Armesto ook volksmigraties in alle delen van de wereld, beginnend ongeveer 150.000 jaar geleden. Het boek bevat twee verhaallijnen. Het eerste verhaal is een overzicht van de ontwikkeling van één cultuur, die van de *Homo erectus*, tot de opsplitsing van deze ene cultuur in meerdere culturen en de spreiding ervan over de wereld. Deze samenlevingen gingen in de loop der tijd steeds minder op elkaar lijken. De beschrijvingen uit dit eerste deel berusten vooral op archeologische vondsten en antropologische gegevens. Het tweede verhaal, dat het grootste deel van het boek beslaat, beschrijft de toenadering en de contacten tussen al die verschillende culturen. Hierin is een grote rol weggelegd voor verkenners, pioniers, handelaren, idealisten en wetenschappers. Vooral dit deel bevat fragmenten van kronieken die veel fantasieën en sensationele gebeurtenissen schetsen, maar ook veel beeldend en betrouwbaar materiaal leveren.
Bestaan er typisch West-Europese kenmerken waardoor West-Europa de leiding nam in de ontdekking van de wereld? Waarom mislukten de meeste ontdekkingstochten? Waarom kenden veel gebieden en volken een lange geschiedenis van isolement? Alle vragen worden zorgvuldig beantwoord.
En wat valt er nog te ontdekken in 2008? 'Evolutie houdt nooit op (...). Technologie biedt mogelijkheden om de dingen anders te zien – van dichtbij of vanuit een andere hoek (...). De diepte van de oceaan, de aarde onder de aardkorst, het bladerdak van het regenwoud, de bovenste laag van de atmosfeer – de verkenning hiervan staat nog in de kinderschoenen.' Een uitdaging in de eenentwintigste eeuw!

Anny Hartgerink

ADRIAN GOLDSWORTHY, *CAESAR*
(ANTHOS: AMSTERDAM 2007), 640 BLZ., € 29,95.

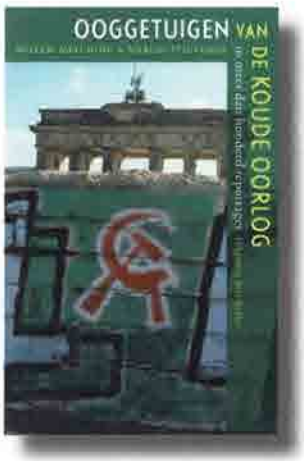
'Es dauerte (...) Jahrhunderte, bis mann begriff, daß Cäsar nicht bloß den Römern eine neue Provinz erobert, sondern die Romanisierung der westlichen Landschaften begründet habe.' Met deze woorden schetste Theodor Mommsen meer dan een eeuw geleden het belang van Caesars campagnes in Gallië: een omslagpunt in de Europese

geschiedenis. Lijnen trekken is een geliefde bezigheid van veel historici: verleden dat voortleeft in later tijd is misschien zelfs de essentie van het vak. Een andere belangrijke denker uit de negentiende eeuw stelde dat het alleen nuttig is de geschiedenis te bestuderen, als men hoofd- van bijzaken weet te scheiden. Hoofdzaken zijn gebeurtenissen, begrippen, waarvan de kennis een mens in zijn leven vooruithelpt. Bijzaken zijn er veel meer. Ze zijn overtollige belasting van het (collectief) geheugen; ballast die best overboord mag.
Adrian Goldsworthy vermijdt in zijn biografie *Caesar* de ballast goed in de hoofdstukken waar hij Caesars veldtochten in Gallië beschrijft. De belangrijkste bron voor deze episode, Caesars eigen *De bello gallico*, schijnt hier en daar vrijwel letterlijk door de tekst heen (dit effect wordt versterkt door het feit dat Caesar over zichzelf in de derde persoon schreef), maar Goldsworthy expliciteert, nuanceert of interpreteert waar nodig. De achtergrond van Caesars tekst wordt daardoor kleurrijker. Wanneer Goldsworthy een veldslag beschrijft is hij op zijn best; je ziet (gesteund door kaartjes) de cohorten bloksgewijs optrekken, je voelt de impact van een ruiterafdeling.
Minder gelukkig is de presentatie van het (regelmatig bloederig) ellebogen van de senaatselite in Rome. De periode van burgeroorlogen waarin Caesars loopbaan gestalte kreeg kennen wij uit divers bronnenmateriaal. Goldsworthy heeft zo te zien alles gelezen, maar hij lijkt de controle over het materiaal soms kwijt. Terloopse opmerkingen uit brieven van Cicero worden verknoopt met passages uit Plutarchus en Suetonius; huwelijken, wetsvoorstellen, redevoeringen – alles komt uitgebreid aan de orde. Correct, waarschijnlijk, maar zó uitgebreid dat de vaart eruit gaat. Hier had ballast geloosd gemogen. Waar Mommsen historisch belang onderstreepte, verliest Goldsworthy zich in details.

Siward Tacoma

WILLEM MELCHING EN MARCEL STUIVENGA, *OOGGETUIGEN VAN DE KOUDE OORLOG*
(UITG. BERT BAKKER: AMSTERDAM 2007), 205 BLZ., PRIJS € 17,95.

De Amsterdamse historicus en Duitsland-expert Willem Melching wijdt het nieuwste deel van deze serie, samen met freelancehistoricus Marcel Stuivenga, aan de bewogen jaren van de Koude Oorlog, om volgens het bekende recept van deze reeks een groot aantal authentieke bronnen te publiceren. Ook nu weer betreft het zeer uiteenlopende bronfragmenten: redevoeringen (zoals Kennedy's befaamde woorden: 'Ich bin ein Berliner'), dagboekaantekeningen, sfeerreportages, krantenartikelen. Elk van de 190 fragmenten wordt ingeleid met een kort exposé. Samen weerspiegelen al die bronnen de geest van de tijd, voorzover het de Oost-West-controverse betreft. Ze staan strikt in chronologische volgorde, wat het nadeel heeft van al te abrupte decorwisselingen. Hier staat het voordeel tegenover van zichtbare verbanden, bijvoorbeeld tussen de dood van Stalin en het daaropvolgende rumoer in Oost-Europa, China of Nederland. De auteurs onderscheiden vijf fases in de Koude Oorlog: de expansieve fase (1945-1949); de jaren van consolidatie (1953-1962), de jaren van detente (1963-1979), de voortgezette Koude Oorlog (1979-1985) en de jaren van desintegratie (1985-1991). Relatief veel documenten betreffen de Duitse deling en latere hereniging, onderwerpen waarin Melching gespecialiseerd is, getuige zijn boek over de DDR. Korea wordt onder meer in beeld gebracht met de bittere kou die de geallieerde soldaten leden, maar niet met het miljoenenvoudig sterven van de Koreanen. Vietnam onder meer met de val van Saigon in 1975. Andere brandhaarden zoals Afghanistan en Latijns-Amerika krijgen enige aandacht. Het Midden-Oosten is erbuiten gelaten, die brandplek verdient een aparte behandeling.
De lezer van deze ooggetuigeverslagen beseft herhaaldelijk, dat de wereld enkele malen op de rand van de Derde Wereldoorlog heeft gebalanceerd. Voor de geschiedenisdocent lijkt mij dit boek een nuttige instrument om snel hapklare brokken uit op te dissen om de les mee op smaak te brengen.

Jan van Oudheusden